

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, LISTOPAD 1955. GODIŠTE IV.

Dr. DRAGUTIN BORANIĆ

U dubokoj starosti od 85 godina umro je 1. IX. 1955. profesor i akademik dr. Dragutin Boranić. Rođen je 19. XII. 1870. u Mariji Gorici u Hrvatskom Zagorju. U rodnome mjestu svršava osnovnu školu, a gimnaziju i Filozofski fakultet u Zagrebu. 1899. postiže stepen doktora filozofije. Kao srednjoškolski profesor služi u Osijeku, Vinkovcima i Zagrebu. 1905. postaje privatni docent hrvatskog ili srpskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, zatim profesor i služi neprekidno do 1941., kada ga je s navršenom sedamdesetom godinom života Banovina Hrvatska penzionirala. Budući da do ulaska Jugoslavije u rat nije bio dobio dekret, nego za okupacije, ponovo je vraćen u službu godine 1945., a 1946. definitivno penzioniran u sedamdeset šestoj godini života. Od 1907. najprije je dopisni, a kasnije pravi član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Od 1926. do 1941. on je i njezin književni tajnik.

Već kao srednjoškolac objavljuje velik broj lirskih pjesama u omladinskom listu »Bršljan«. Njegova je i poznata pjesma »Slovenac, Srb, Hrvat«. Prevodio je djela čeških književnika, a naročito Vrchlickoga, i štampao u tadašnjim književnim listovima »Viencu«, »Prosvjeti« i drugim. Mnogo je surađivao u »Nastavnom vjesniku«, kome je od 1905. do 1907. bio i urednik, u Ljetopisu JA, Radu JA, Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena, kome je urednik od 1902. do konca života. Uredio je tri-deset i dva godišta te vrijedne edicije Jugoslavenske akademije. U njemu je i sam štampao više dobrih članaka o slavenskom folkloru. Bio je član

Povjerenstva za nazivlje mjesta u Hrvatskoj i Slavoniji od 1906. do 1919., član komisije za naučnu terminologiju i nomenklaturu od 1926. do 1941. U njegovoj redakciji pojavila se 1932. zoološka terminologija, a 1934. botanička. Od 1947. do svoje smrti pregledač je Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije. Više manjih radova, većinom prikaza iz jezika i književnosti, štampao je u »Nastavnom vjesniku« i »Narodnim novinama«. Dva vrlo dobra naučna rada objavio je u Radu JA. U prvom »O refleksivnim glagolima u hrvatskom jeziku« analizira značenje i upotrebu refleksivnih glagola u historiji hrvatskoga ili srpskoga jezika povezujući iste pojave u ostalim indoevropskim jezicima. Drugi mu je rad »Onomatopetske riječi za životinje u slavenskim jezicima«. Zapažen je i njegov rad »Vukov i Daničićev prijevod biblijskih citata«, štampan u Daničićevu zborniku godine 1925. Najpoznatiji rad profesora Boranića, po kome za njega znaju sve žive generacije intelektualnih radnika od najmlađih do najstarijih, jest »Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika«. Nakon smrti dra. Ivana Broza, koji je 1892. napisao i izdao prvi službeni pravopis za hrvatske škole pod naslovom »Hrvatski pravopis«, nastavlja ga izdavati dr. Boranić pod zajedničkim imenom Broz-Boranić. 1921. izdaje Boranić sam pod svojim imenom »Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika«, koji je 1951. doživio deseto izdanje. Iako taj »Pravopis« danas ne zadovoljava sve potrebe kulturnih radnika u Hrvatskoj, činjenica je, da su sve žive generacije naučile pravilno pisati našim književnim jezikom baš po njegovu Pravopisu. U nauci o jeziku slijedio je Karadžića, Daničića i Maretića.

Kao profesor hrvatskoga ili srpskoga jezika na Sveučilištu u Zagrebu odgajao je mlade generacije srednjoškolskih profesora punih 37 godina. On nije predavao samo književni jezik, njegovu historiju i dijalektologiju, što mu je bila uža struka, nego je zalazio i u ostala područja slavistike.

Kao Maretićev učenik često je u svojim predavanjima, a osobito na seminarskim vježbama, objašnjavao odabrana poglavlja iz metrike naših narodnih pjesama, iz etnologije i slavenskog folklor. Gotovo svi profesori hrvatskoga jezika na našim školama, koji su svoje studije završili do 1941., bili su njegovi učenici. Kao poznavalac svoje struke, metodičar i pedagog bio je odličan, a kao nastavnik bio je uvijek vedar i raspoložen uljevujući optimizam u svoju okolinu. U dru. Dragutinu Boraniću gubi hrvatska lingvistika uopće, a filologija napose istaknutog radnika, Jugoslavenska akademija vrijednog člana, a Filozofski fakultet odličnog druga i nastavnika.

Dr. Mate Hraste

DIDAKTIČKA PROBLEMATIKA MATERINSKOGA JEZIKA

Ulado Petz

Kroz redove naših prosvijećenih ljudi pronosi se već godine i godine tužba na to, da naše škole ne šalju u život omladinu, koja bi u dovoljnoj mjeri vladala sposobnostima pravilnog i jasnog usmenog i pismenog izražavanja materinskim jezikom. O tome govore i statistički podaci o uspjesima u školama, gdje negativne ocjene iz hrvatskosrpskog jezika (uz matematiku!) dosežu i 30—40% ocijenjenih učenika.

Ova činjenica zaista zabrinjuje, to više, ako se uzme u obzir, da se veoma malo promijenilo i nakon toga, što su na poticaj odgovornih činilaca izvedeni različiti pokušaji, da se tome zlu doskoči. Iznenađuje nas, kada uočimo, da kraj naših ovako jednostavnih pravopisnih i jezičnih principa (u poredbi s drugim evropskim jezicima) postoje razlozi za tako porazna zapažanja, kakva je na pr. iznio M. S. Lalević o pismenim sastavima i usmenim odgovorima na prijamnim ispitima za škole višega stepena (vidi: »Savremena škola«, 1952, br. 3-4), ili kakva proizlaze iz čitanja pismenih radova jednoga dijela naših studenata, a da se i ne govori o školskim zadacima učenika srednjih škola.¹

Pritisnuti veoma nemilim osjećajem, da bi se ta činjenica mogla tumačiti kao znak neke opće kulturne zaostalosti naših generacija, a u odnosu prema stanjima kod drugih naroda, mi najsavjesnije moramo potražiti uzroke tim pojavama i najodrešitije pokrenuti djelotvorna sredstva za uklanjanje toga stanja.

Uz mobilizaciju raspoloživih znanja i iskustava za didaktičku analizu onih objektivnih jezičnih elemenata, koji služe općem (ne posebnom stručnom!) obrazovanju i gdje subjektivno psihološka strana u obrazovnom procesu dolazi do potrebnog izražaja, a naročito pak uz pokretanje praktičke svijesti onih činilaca, koji ostvaruju odgojno-obrazovni posao u konkretnoj školskoj sredini, tom bi se zadatku moralo u najbližoj budućnosti uspješno udovoljiti.

Očito je, da nas ove naučne i prosvjetno-društvene tendencije upućuju na didaktičku problematiku materinskoga jezika.

Vođeni strukturom tradicionalne i suvremene didaktike, kao znanosti o učenju i poučavanju, nama su pred očima tri osnovne komponente didaktičkog mišljenja: didaktički zadatak i cilj, didaktički predmet i didaktičke metode.

¹ Tako se u članku F. Nikolića »Nastavnicima treba pomoći u jezičnoj nastavi« veli: Apsolventi naših škola... koji odlaze u svoja zvanja... u većini slučajeva nisu sposobni da napišu jezično ispravno i pravopisno pravilno ni ponudu za namještenje ili kakav drugi pismeni podnesak. »Školske novine«, VI., br. 10, 1955.

Analizirajući proces obrazovanja, kako se on odvija u nevezanom prirodnom doživljavanju objektivne stvarnosti svijeta i društva kao i u uređenom i sustavnom radu škole, didaktičko mišljenje postavlja prije svega pitanje, kakav stepen obrazovnoga stanja treba da postigne pojedinac uz odgojno vodstvo usvajajući znanja, praktičke vještine i navike iz različitih područja znanosti i društvenog života. Kakva znanja i sposobnosti mora on posjedovati, da bi mogao uspješno surađivati na općem napretku zajednice, kojoj pripada?

Kada je jasan cilj, utvrđuje se predmetna građa, na kojoj se zadatak ostvaruje, a zatim se odabiraju najpodesnije metode, koje vode do cilja.

1. Z a d a t a k nastave materinskoga jezika, kako ga je postavio Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske u Nastavnom programu (1954), sažeto je i ispravno formulirao ono, što ima u svakom nastavnom činu trajno lebdjeti pred očima nosiocima nastavnog procesa: učitelju i učeniku.² U ovoj formulaciji temeljnog pitanja didaktičke problematike ne mogu se dakle tražiti baš nikakvi uzroci slabih ocjena u školama. Ipak bi, čini se, odgovaralo socijalnim tendencijama društva, kada bi tu bilo izneseno i načelo, da se s postizavanjem obrazovnoga cilja svakom obrazovaniku, budućem aktivnom članu narodne zajednice, nameće nov zadatak kao dio njegove životne zadaće: savjesno se služiti stečenim spoznajama i sposobnostima s ciljem i namjerama, da i sredina, u kojoj se odvija djelatnost pojedinaca, postane sudionikom ovih znanja i spoznaje, pa da i sama, predvođena primjerom tako obrazovana čovjeka — a prema svojim silama — prione k svijesnom čuvanju i daljem razvijanju govorne i pismene pravilnosti, čistoće i ljepote izražavanja te čitanju književnih djela. Kada bi pojedinac, izašavši iz škole, ponio odanle izgrađenu svijest o tome, da je od zajednice obvezan stalno bdjeti nad čistoćom, ljepotom i pravilnošću pismenog i usmenog izražavanja ne samo radi sebe, već i radi kulturnog utjecaja na sredinu, u kojoj djeluje, onda vjerojatno ne bi dolazio u nemile sukobe s onima, koji su, kao stručni predstavnici znanosti o jeziku i govoru, upravo dužni na neki način nadzirati čistoću i ljepotu govora i pisma u književnim djelima, te svoja opažanja iznositi u kritičkim prikazima.

2. Što je didaktički p r e d m e t u nastavi materinskoga jezika i kriju li se možda već u njemu, u njegovoj kolikoći i kakvoći uzroci neuspjeha kod tolikog broja školskih polaznika?

Didaktika utvrđuje, da nastavni predmet predstavlja zaokružene cjeline, izdvojene za nastavne potrebe iz pojedinih područja znanosti, umjetnosti i životne prakse. U našem slučaju nastavni predmet hrvatskosrpskoga jezika

² Nastavni program traži na prvom mjestu, da se učenici imadu »naučiti pravilno, jasno i samostalno — usmeno i pismeno — izražavati svoje misli književnim jezikom... jasno, izražajno i s razumijevanjem čitati, čitljivo i lijepo pisati... i da se imadu uvesti u razumijevanje narodne i umjetničke književnosti«.

čine područja znanosti o jeziku i znanosti o govoru sa svojom teorijskom i praktičnom primjenom u životu našega naroda.

Međutim, u času, kada smo utvrdili, da se nastavni predmet materinskoga jezika — kao i drugih nastavnih predmeta — izvodi iz znanstvenih uvjerenja i spoznaja, našli smo se na skliskom tlu sukoba između znanstvenim mišljenjem stečenih spoznaja i didaktičkih tendencija — sukoba, koji u znatnoj mjeri nose suodgovornost za neuspjehe u pojedinim predmetima, naročito onima, kojih se sadržaji djelomično izvode iz apstraktnog mišljenja, te nemaju onu prirodnu privlačnost, kao na pr. prirodne nauke, a pogotovu predmeti čiste prakse (ručni rad, tjel. vježbe, vještine...) Radi se ovdje na jednoj strani o količini građe, a na drugoj o njenoj kakvoći.

Pita se, k o l i k o se od cjelokupne građe, što je sadržava neka naučna disciplina, može unositi u nastavni program škole, da bi je s priličnom vjerojatnošću mogao svladati i prosječno nadaren učenik (1) i da li baš s v a ta nastavna građa po svojoj k a k v o ć i uistinu služi izgrađivanju baš onih svojstava i sposobnosti, što su predviđene nastavnim ciljem (2). To nas pitanje vodi u središte jednog od najstarijih i najbolnijih pitanja u didaktičkoj problematici, pitanja, koje je to ozbiljnije, što se u njemu najočitije sukobljuju naučno-stručni s pedagoško-didaktičkim interesima i zadacima na onim fakultetima, na kojima se obrazuju budući nastavnici. Znanstveno mišljenje ima svoju zakonitost izgrađenu na strukturi svojega predmeta, a vođeno je specifičnim zadacima traženja i spoznavanja istine o objektivnom svijetu. Ono se ne obazire ni na čije spoznajne mogućnosti vodeći beskompromisnim putem u bit svojega predmeta radi razvitka znanosti i radi primjene njenih postignuća u ekonomici životne prakse. Didaktičko mišljenje naprotiv, služeći se već gotovim spoznajama znanosti, svodi svoje predmetne interese samo na potrebe obrazovnih ciljeva i zadataka, odabirajući iz kategorija otkrivenih istina samo one, koje — prilagođene spoznajnim mogućnostima — mogu poslužiti određenoj općeobrazovnoj svrsi — čuvajući se, dakako, da kod te »transformacije« ne povrijedi čistoću naučne spoznaje. Prema tome ona građa, koja služi samo nauci radi njenog daljeg razvoja, ne će biti obuhvaćena didaktičkim interesima sve dotle, dok se ne pokaže, da je potrebno neke specifične rezultate znanstvenog mišljenja ipak uvrstiti u program obrazovanja za postizavanje novog izrazito obrazovnog cilja.

Postaje razumljivo, a to i otežava pravilno odvijanje nastave na fakultetima, da stručnjak, kada ima pred očima sva područja svojega stručnoga predmeta kao nedjeljivu cjelinu i kada se rukovodi metodama znanstvenoga rada, nema dovoljno shvaćanja za didaktičke probleme. A ovi se ipak nužno nameću, jer se obrazovni proces, vođen ciljevima socijalističkog humanizma, ne da odvojiti od znanosti i njenoga progressa, a niti od širokih prosvjetnih i naprednih tendencija zajednice. Na drugoj strani još je mnogo opasnije,

ako se radi pedagoško-didaktičkih obzira zanemaruje čistoća nauke i stručna sprema. To opravdanije postaje pitanje, kako da se stručni studij jače prožme didaktičkim tendencijama na fakultetima, gdje se obrazuju stručni nastavnici za općeobrazovne škole. Nije li jedino rješenje u neke vrste odvajanju didaktičke pripreme od stručnoga studija s time, da se nastavničko-didaktička sprema izvrši na praktičkom odjelu Pedagogijskoga instituta?

I didaktika hrvatskosrpskoga jezika ovdje je suočena s jednim veoma osjetljivim pitanjem: kako dovesti u sklad opravdane tendencije naučnog karaktera studija materinskog jezika na fakultetu s opravdanim potrebama budućih nastavnika na općeobrazovnim i stručnim školama, da bi bili sposobni izvršiti izbor, pedagoško produbljenje i preradbu baš onih dijelova znanosti o jeziku i govoru, koji su odlučni za postizavanje nastavnog zadatka. Konkretno radi se ovdje kod nauke o jeziku: a) o historiji jezika, b) o formalnom sistemu jezika (gramatici), koji opet ima svoje dijelove: fonetiku, morfologiju i semantiku, te c) o idiomatici ili nauci o duhu jezika, a kod nauke o govoru: a) o psihofiziologiji fenomena govora, b) o retorici i c) o stilistici. Očito je, da se odvajanje didaktičke od nedidaktičke građe iz cjelokupnog sustava jedne znanosti ne može ni tražiti od fakultetske nastave, a niti taj izbor prepustiti samo stručnim fakultetskim nastavnicima, jer je za njih pitanje nastavnih mogućnosti i didaktičkog zadatka u općeobrazovnim školama od drugorazrednog značenja. Međutim, potrebno je napomenuti, kako se u našoj sredini svaka pojava, koja dokazuje, da nastavnici na fakultetu pored naučnih zadataka svoje struke shvaćaju važnost ovih pitanja i da uvažavaju u svom radu didaktičke potrebe budućih nastavnika na općeobrazovnim školama, opravdano smatra osobitom odlikom.

Izbor nastavne građe već je doduše izvršen i propisan u nastavnim programima i on sadržava sve one elemente, koji — ako se u nastavi savjesno uvažavaju — pružaju dovoljno jamstva, da će u dobro provedenoj praksi i uz povoljne uvjete, pod kojima se nastava vrši, donijeti dobre plodove.

Ipak, uza sve to, što je nastavna građa već utvrđena u propisanim nastavnim programima, ostaje, da se na praktičnom odjelu Instituta, uz pomoć iskusnih starijih nastavnika, svježja i opsežna znanja iz teorije o jeziku i govoru, s kojom su — tako se bar pretpostavlja — kandidati za nastavnike u općeobrazovnim školama došli sa svojega fakulteta, u tačine pretese sa didaktičkog gledišta, koje se rukovodi psihološkim uviđanjem i specijalnim obrazovnim ciljevima. Tu će se na pr. pokazati, da jedan od uzroka za slabo izgrađene sposobnosti u pravilnom, jasnom i samostalnom usmenom i pismenom izražavanju leži u tome, što stručnjaci za jezik na našim općeobrazovnim školama ne posvećuju dovoljno pažnje odvajanju činjenica iz znanosti o jeziku od onih iz znanosti o govoru te njihovih sastavnih dije-

lova. Otuda dolazi, da se na tim ustanovama prevelik dio nastavnog vremena ulaže u formalno-gramatičke vrijednosti, a zanemaruju obrazovne snage sadržane u njegovanju govornih (stilističkih) izražajnih sposobnosti.

Školske knjige (gramatike i čitanke) daju dovoljno valjane građe za uspješan rad u pravcu onoga cilja, kako ga postavlja nastavni program. Što gramatike tu i tamo sadrže još i po koji suvišni detalj, koji za obrazovni zadatak nije važan, to nastavniku ne bi smjelo smetati, jer je konačno on u pravu, da i ovdje izvrši još uži didaktički izbor imajući pred očima jedino konačni cilj, koji je za nj u njegovu radu uvijek putokaz.

Što se školske gramatike uglavnom pridržavaju logičko-sistematske razdiobe, to — iako se tome protive neki metodičari — ne bi moglo nimalo ometati valjani nastavni rad, pogotovu, ako se uoči, koliko su se one sada već približile didaktičkim zahtjevima pedagogije, a u poredbi, recimo, sa starom gramatikom T. Maretića, koja je bila izrazito sistematska i nije vodila računa o didaktičkim potrebama škole. Uostalom, nema nikakve potrebe, da se udžbenicima sasvim oduzme sistematski karakter, jer je za nastavnike (pa i za učenike) udžbenik samo pomoćna knjiga, koja opravdano može stajati na višem stupnju sustavnog mišljenja, pa prema tome može sadržavati mnogo više i detaljnije od onoga, što nastavnik smije tražiti od učenika, upravo tako, kao što i njegova stručna sprema ima znatno nadvisiti sve ono, što je opravdano zahtijevati od najboljih učenika u najvišim razredima.³

Time međutim ulazimo u treće i najvažnije područje didaktike, u pitanje metode rada, gdje, čini se, baš leže i glavni uzroci neuspjeha u opće-obrazovnim školama.

3. Za popravljavanje i usavršavanje nastavnih metoda, dakle u pitanju nastavnog primjenjivanja odabrane didaktičke građe, u posljednje je vrijeme učinjeno dosta pokušaja. Što su ipak rezultati nedostatni, očito dokazuje, da nije učinjeno dovoljno. U čemu je stvar? Izgleda, da na ovom području didaktičko-metodičke djelatnosti, gdje se najevidentnije očituje isprepletenost teorije i prakse ili njihovo međusobno prožimanje, postoje dva nedostatka. *Prvi* je u tome, što se velik dio nastavnika nedovoljno rukovodi i onim korisno provjerenim iskustvima i smjernicama, što ih daju metodike hrvatskosrpskog jezika ili rasprave o pojedinim metodičkim pitanjima. *Drugi*, što znanstvena pedagogija uz pomoć psihologije nije putem egzaktno-istraživačkih postupaka osigurala načelima i smjernicama, što ih u osamljenom — često nesustavnom — pronalaženju donose praktičari, autoritativnu vrijednost i time ujedno korigirala ili potvrdila spontanost prakse.

³ Ovu potrebu visoke stručne sprema sažeto je izrazio A. Belić ovim riječima: »Naš je zahtjev prost: da se nijedan nastavnik ne smije zbuniti ni pred jednim dačkim pitanjem.« (*Književni jezik u školi*, I., 4, str. 253.)

a) Poznato je, da naša didaktička literatura obiluje čitavim nizom preporuka, prikaza i rasprava baš o metodičkim pitanjima nastave hrvatskosrpskog jezika za naše općeobrazovne škole.⁴ Ovi radovi iznose dobra individualna iskustva i daju praktičke savjete novim i još neiskusnim nastavnicima. Kada bi se ta iskustva uspješne prakse uistinu savjesno proučavala i obilnije primjenjivala, bili bi zacijelo neuspjesi svedeni na manju mjeru. Jer, ako učenici, kad napuste srednju školu, još uvijek griješe u osnovnim stvarima gramatike i pravopisa, ako — kako se to nažalost pokazalo — čine iste pogreške, koje su se našle u njihovim pismenim zadaćama još na prijamnim ispitima, onda je tome kriva zaista samo nastava, zapravo nastavnik, koji nije bio u stanju naći pravi put, da u tom pravcu dovede do takvog poznavanja jezika, pravopisa i stila, da učenici svojim znanjem ne sramote školu i nastavu, koja im omogućuje obrazovanje. Ovo je to žalosnije, što u našem pravopisu i nema mnogo takvih slučajeva, gdje postoji opasnost da se pogriješi. Svega 25 mogućnosti nabrojio je nastavnik F. Adelsberger, a M. Juhas iznio je dobra zapažanja i dao preporuke, kako da se uklone primitivni nedostaci (obojica u »Pedagoškom radu« još 1951.). Možda mnogi naši nastavnici nemaju dovoljno interesa za takve metodičke »sitnice«? Čitaju li oni takve članke i koriste li se njima u dnevnoj svojoj praksi? Kada bi nastavnik trajno, rekao bih kod svakog ulaska u razred, imao pred očima svih 25 mogućnosti i kada bi — *naročito kod ispravaka zadaća* — neprestano ponavljao primjere, gdje se mogu počinuti tipične pogreške, naglašavajući usto, kako je nedostojno obrazovana čovjeka ući u život, a ne poznavati gramatička načela i pravopis svojega narodnog jezika, zacijelo bi se postizavao veći uspjeh.⁵

Osjećaju li naši nastavnici s tim u svezi, koliko je kod nastavnog rada važno, da se — pogotovu kod učenja apstrakcija — ima voditi računa o emocionalnoj strani duševnog života omladine, jer apeliranje na čuvstvene elemente u velikoj mjeri ublažuje »suhoparnost« apstrakcije? U emocionalnoj strani duševnog života krije se iskonski elementarna prirodna snaga odgojne metode. Jesu li nastavnicima poznate rasprave, koje obrađuju tu temu?⁶

Sve se ovo odnosi u jednakoj mjeri na sustavne metodike hrvatskosrpskoga jezika. Ako se pretpostavi, da su te metodike plod ozbiljnog i plodonosnog praktičnog iskustva i da za poboljšanje nastave mogu dobro

⁴ I. Mamuzić, P. Šimleša, Fr. Poljanec, I. Brabec, N. Novaković, P. Glebov, J. Demarin, S. Ljubunčić i dr.

⁵ Međutim, opravdano je podsjetiti na riječi prof. A. Barca, da se »pri tom poslu može pun uspjeh očekivati samo onda, ako mu se čovjek preda sav, neopterećen drugim zadacima, jer stvarati može samo onaj, tko radi s punom svojom snagom...« (»Jezik«, I., 5, str. 132.)

⁶ Kod nas je na pr. o tom pitanju dobro pisao St. Džamonja, »Pedagoški rad«, 1952.

poslužiti, onda nije dovoljno, da nastavnici, koji žele usavršiti svoje metodičke postupke, takve metodike naprosto samo pročitaju i — zadovoljni time — tu i tamo nešto iz njih poberu, a uglavnom opet rade formalistički. Svaka specijalna metodika sadržava velik broj pitanja i problema, od kojih se pojedini slučajevi ne mogu potanko prikazati u knjizi, jer se praksa odvija stalno pod novim i raznolikim uvjetima i situacijama. Zato je potrebno načelno postavljene preporuke razrađivati na ponovljenim metodičkim jedinicama, na svestranoj analizi i uronjavanju u svaki pojedini slučaj, da bi se učvrstila ispravnost i postigla sigurnost.

Mjesto za ovakav rad i za preciznu obradbu takvih pitanja može — mislim — biti samo *praktički odio Pedagoškog instituta*. Tu se detaljno izučavaju metodike, drže se referati i diskusije o značajnim člancima iz područja hrvatskosrpskog jezika, koji mogu biti važni za didaktičku problematiku. Tu se na nastavnoj građi materinskoga jezika proučavaju didaktička načela koncentracije, aktualiteta, totaliteta i t. d. Skuplja se građa, koja će služiti znanstveno-istraživačkom radu teorijskog odjela Instituta i obratno, iskušavaju se načela i preporuke, koji dolaze od toga odjela, kao rezultat provedenih znanstvenih istraživanja.

b) Time smo se našli u području čistog znanstvenog rada, koji je za didaktiku materinskog jezika upravo tako važan kao i za druge kategorije ljudskog rada i mišljenja.

Koliko god je naime dopušteno pretpostaviti, da dobre metodike mogu unaprijediti nastavu, postoji ipak pitanje, da li sve smjernice, što ih daje opća metodika, mogu imati i opću vrijednost, budući da se osnivaju manje ili više samo na pojedinačnim iskustvima i pretpostavkama, te im nedostaje viši kriterij, koji se dobiva samo sustavno nadziranom istraživačkim postupcima, koji su snabdjeveni striktnom objektivnošću, a provjereni statističkim metodama suvremenog znanstvenog istraživanja. Osim toga nema sumnje, da je kod dobivanja rezultata individualnih iskustava teško otkloniti opasnost, da »nove« metode budu zapravo »otkrivanje otkrivene Amerike« i da se time samo nepotrebno ponavljaju isti napor. Opravdano je doduše pretpostaviti, da će rezultati znanstvenoga rada u mnogim slučajevima samo potvrditi pretpostavke i preporuke iskusnih metodičara, stečene na temelju njihova čistog iskustva. To bolje!

Za definitivno određivanje pravca nastavnih metoda, pa i za izbor građe, za njen poredak i dubinu prodiranja u nju potrebno je, da se korisnim individualnim iskustvima pribavi naučna vrijednost općenitosti. Opće vrijedni kriterij, snabdjeven naučnim dignitetom, može dati znanstveno-istraživački rad na institutima. U našem slučaju to je tijesna suradnja između Pedagogijskog i Psihologijskog instituta. Kada je na pr. riječ o pravilnom misaono-logičnom i stilski dotjeranom izražavanju naših učenika

i s tim u svezi o temama za pismene radnje iz hrvatskosrpskog jezika, treba priznati, da nam još nedostaje egzaktno sustavno istraživanje ove problematike, koja bi imala provjeriti iskustva impresionističke prakse. Pitanja tema za pismene sastave duboko zadiru u psihologiju omladinskog života.⁷ Možemo li mi na primjer Binetova istraživanja, prema kojima »opisni« tipovi vole iskustvene teme, tipovi, koji rado promatraju (»opazajući«), da vole objektivne, misaone, a »čuvstveni« tipovi subjektivne teme — u cijelosti prihvatiti? Nije li potrebno izvršiti nova, suvremenija istraživanja, prilagođena našim specifičkim uvjetima?⁸ Kako se naši učenici odnose prema slobodnim (impresionističkim), a kako prema vezanim ili imitativnim temama? Kada su zreli za teme sa širokim općeljudskim tendencijama? Opravdano se pitamo, što može na pr. 16-godišnji mladić napisati o temi »Svatko je kovač svoje sreće«? Kako se promatra i promatrano opisuje? Kada se prelazi od opisivanja jednostavnih svojstava tjelesa i pojava na sastavljenija svojstva, kada na putopise, karakteristike ljudi i događaja, poredbe i kritike? Da li su za mlađu dob uopće uputne široke teme (»Moji školski praznici«) ili su bolje zaokružene (»okvirne«) teme (»Jedno prazničko jutro«) ili još uže (»Babo kosi livadu«)? Koja je od ovih tema »teža«? Kako reagiraju izvjesni tipovi?

Na sva ova pitanja, uz uvažavanje dosta obilne strane literature, možemo ipak za naše specifične potrebe odgovoriti samo na osnovu koordiniranih napora između nastavne prakse i znanstveno-istraživačkog rada kod nas.

I problemi provjeravanja sadržaja pismenih zadaća te jezičnih i pravopisnih nepravilnosti u njima, kao i njihovo ocjenjivanje, zatim diskusije o svemu tome u razredu i t. d., sve bi to valjalo egzaktnije pretesti metodom znanstvenog eksperimenta.

Sve u svemu, praktičkim iskustvima potrebno je pribaviti znanstvene potvrde, da bi teorija, koja niti prethodi praksi, niti je njen »prosti privjesak«, ispunila svoj stvaralački smisao. To ona postizava, ako dokumentirano pročišćuje, sređuje, modificira i učvršćuje praksu. Ona joj oduzima individualističke elemente i prigodnu labilnost. Hraneći je sokovima racionalnih snaga ljudskoga uma, ona je opskrbljuje naučnim dignitetom.

⁷ Ovaj je psihološki momenat istaknuo prof. Sl. Popović, »Pedagoški rad«, 1952.

⁸ Valjalo bi za ove svrhe iskoristiti rad Z. Bujasa i N. Rota: Vrste misli i tipovi mišljenja, Zagreb, 1939.

NEKA PITANJA NAŠE RIBARSKE TERMINOLOGIJE

Božidar Finka

Ribarstvo i pomorstvo na našem Jadranu idu među najstarije grane narodnog gospodarstva. Već stare isprave iz IX. i X. stoljeća, koje donose podatke o našim precima, često reguliraju upravo ribarska prava i odnose.¹ Da je i pomorstvo kod nas već u X. stoljeću bilo vrlo razvijeno, dokaz je velika Tomislavova mornarica. Sasvim je razumljivo, da se već u to vrijeme morala stvoriti i naša osnovna narodna ribarsko-pomorska terminologija. Isto je tako jasno, da je ta terminologija morala biti dobrim dijelom preuzeta od romanskog življa, od kojega je preuzeta i pomorsko-ribarska tehnika, koju naši preci kao kontinentalci nisu mogli poznavati. No iako su naši preci primili stranu ribarsko-pomorsku terminologiju, oni su je prilagodili svom izgovoru i jeziku, te se o njoj već od najranijeg doba može govoriti kao o našem jezičnom blagu.² Otada je do danas prošlo čitavo jedno tisućljeće, i kroz čitavo to vrijeme, kao što se je uopće razvijao društveno-politički život, razvijala se i naša ribarsko-pomorska tehnika, a s njom u svezi i ribarsko-pomorska terminologija. Ali ona se obično stvarala stihijski, prema potrebama jednoga ili drugoga kraja uz obalu, često su je stvarali i pojedini praktičari, pa zato nije jedinstvena, nego u sebi nosi sva obilježja jezika kraja, u kome je nastala i gdje se je proširila. Prema tome naša je ribarsko-pomorska terminologija u najvećoj mjeri — dijalektalna terminologija. Što se tiče specijalno pomorsko-brodarske terminologije, ona je već na dobrom putu, da se i kod nas prihvate standardni termini za opću upotrebu, jer i naše pomorstvo i brodarstvo (trgovačka i ratna mornarica, luke i skladišta) imaju širi, općenacionalni karakter, a već odavno postoje kod nas i nautičke škole i već dosta bogata stručna literatura, što je sve pridonosilo i pridonosi ujednačivanju pomorske terminologije. Nadamo se, da će završni čin u utvrđivanju te terminologije izvršiti Leksikografski zavod u Pomorskoj enciklopediji.

S ribarskom terminologijom stoji stvar drugačije. Ribarstvo je i po svojoj strukturi i po ljudima, koji u njemu učestvuju, više konzervativno i više je regionalno. Tek u novije vrijeme prilazi se organizaciji ribarstva na industrijski način. S obzirom na to moramo konstatirati i dvije pojave u našoj ribarskoj terminologiji. Jedna je ona stara, u kojoj imamo dijalektalnu terminologiju, a druga je nova, u kojoj terminologija tek nastaje, kao što je tek u nastajanju i njena materijalna podloga. Otuda nam se nameću dva zaključka. Prvo, što se tiče stare terminologije, koja je s obzirom

¹ Isporedi na pr. u ispravi izdanoj oko 995. god., Dr. F. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam*, str. 25., Zagreb 1877.

² Isporedi Dr. P. Skok, *Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu*, Split 1933.

na način svoga nastajanja heterogena, treba težiti, da se među brojnim varijantama izaberu za standardne termine one, koje su najraširenije i koje su najviše u duhu našega jezika i prema tome najprihvatljivije. Da bi se mogla izvršiti takva selekcija, potrebno je poznavati terminološko stanje na terenu, među ribarima praktičarima. Možemo kazati, da je najveći dio posla oko prikupljanja ribarske terminologije sa terena već obavljen. Već je god. 1949. i idućih godina Jadranski institut u Zagrebu angažirao veći broj jezičnih i ribarskih stručnjaka, koji su prikupljali ribarsku terminologiju duž čitave naše obale. Institut je primio ukupno 121 radnju o ribarskoj terminologiji, i nema ni jednog znatnijeg ribarskog nješta na našem Jadranu, koje nije obuhvaćeno tim istraživanjem. Čitav je prispjeli terminološki materijal ispisan i sreden po abecednom redu i danas se nalazi u posebnom odjeljku Instituta za jezik u Zagrebu. Prema tome već bi se sada moglo prići izboru najprikladnijih termina, samo bi bilo potrebno, da se u tom poslu savjetuje i zaposli veći broj i jezičnih i ribarskih stručnjaka.

Drugo, što se tiče novije terminologije, koja tek nastaje, treba težiti, da u njenom oblikovanju ne prevagnu regionalna, samovoljna i individualna terminološka shvaćanja, nego da se svaki nov termin podvrgne jezičnoj kritici, kao što se uostalom i svaki nov tehnički pronalazak podvrgava tehničkom ispitivanju i kontroli. To je potrebno i zato, što se novi termini uglavnom tiču i nove, suvremene tehnike ribolova, takve tehnike, koja nije ograničena samo na jedan kraj ili samo na određene ljude, nego se prenosi u sve krajeve i može da na istom objektu zaposli ljude iz raznih krajeva, pa prema tome i ona ima općenacionalni karakter. Takva tehnika i terminologija ima i širi publicitet nego lokalna, tradicionalna ribolova. I baš kad je u pitanju stručna literatura, koja se bavi i prati suvremeno stanje u našem ribarstvu i teži da ga unapređuje, treba promotriti, kako se ona odnosi prema načelu o stvaranju standardne ribarske terminologije. To pitanje je osobito zanimljivo i s obzirom na nedavno donesene novosadske zaključke o terminologiji (vidi točku 6. tih zaključaka!), gdje se između ostaloga kaže, da je »potrebno izraditi terminologiju za sve oblasti ekonomskog, naučnog i uopće kulturnog života«.

Pored povremenih članaka u dnevnicima, tjednicima i u časopisima bliskim ribarstvu i pored povremenih radnji ribarskih stručnjaka o morskom ribarstvu izlazi redovito svaki mjesec i jedan stručni časopis, *Morsko ribarstvo*, koji se isključivo bavi ribarskom problematikom. Listajući taj časopis može se već iz jednog broja utvrditi, da njegovo uredništvo i suradnici nemaju jedinstvenog i određenog stava prema ribarskoj terminologiji, nego je prepušteno na volju svakome, da piše, kako se njemu sviđa. Na taj način umjesto ujednačivanja terminologije dolazi do toga, da u istom broju časopisa za isti predmet ima po nekoliko različitih naziva ili nekoliko razli-

čitih oblika istog naziva. Između više neujednačenih termina izabrao sam nekoliko najobičnijih i najkarakterističnijih. Analizom svakoga od njih posebno nastojat ću pokazati, u čemu je problematika naše ribarske terminologije, kako joj treba prilaziti i kako je treba rješavati, a to sve u želji, da se i taj dio naše terminologije i uopće leksikologije uklopi u naša opća nastojanja za čistoćom i pravilnošću našega jezika.

KOČA. Piše se *koća* i *koča*, a prema toj osnovnoj riječi postoji dvojstvo i u pisanju izvedenica: *kočar* || *kočar*, *kočarenje* || *kočarenje*, *kočariti* || *kočariti* i t. d. Primjere uzimam iz *Morskog ribarstva*, god. IV., br. 9—10, 1954. Tamo stoji: *Kočarenje u vodama Alžira* (str. 105.); *Naši i talijanski kočari lovili su tih dana skušu* (str. 108.); *Druga mreža, kojom se kod nas lovi na pučini . . . jest koča* (str. 111.). U sadržaju istog broja časopisa nalazimo *kočarenje*, *kočarski* i *kočari*. Problem je dakle u tome, kako treba pisati riječ *koča* (i njene izvedenice). Da li *koća* (sa *ć*) ili *koča* (sa *č*)? Ta je riječ, kao naziv za posebnu vrstu mreže, jedan od naših novijih ribarskih termina. Nema ga ni u jednom našem rječniku, a kao što se vidi, u stručnoj se ribarskoj literaturi piše sad ovako, sad onako.

Naši su ribari riječ *koča* primili od talijanskih ribara, premda je ne donose naši priručni talijanski rječnici (Parčićev i Deanovićev), a nema je ni u velikom talijanskom Tomaseovu rječniku, ali se nalazi u stručnom pomorskom rječniku Talijanske akademije (*Dizionario di marina*, Roma 1937). Prema tom rječniku talijanski joj je oblik *cocchia* sa značenjem »povlačna mreža za ribolov, koja se upotrebljava na Jadranu«. U toj je riječi ista glasovna skupina, kakva je na pr. u talijanskim riječima *acchiappare*, *macchia*, *occhiata*, koje su naši primorci primili preko mletačkog dijalekta u obliku *ćapati*, *maća*, *oćada*. Prema tome i od tal. *cocchia* može biti kod nas samo *koća*. To nam potvrđuje i stanje na terenu. Od 39 pripjelih potvrda za tu riječ, koje su poslali prinosnici iz svih naših krajeva na Jadranu, od Trsta do Ulcinja, 25 ih je sa *ć* (*koća*), a 14 sa *č* (*koča*). Neke od potvrda *koča* mogle su biti napisane pod utjecajem pisanja u stručnoj ribarskoj literaturi i statistici. Kako su potvrde sa terena slali i neki činovnici lučkih kapetanija i njihovih zastupstava, koji svi nisu s mora, mogli su neki od njih napisati *koča* mjesto *koća* ne razlikujući *č* i *ć*, ako su iz kraja, gdje nema razlike između ta dva glasa. U svakom slučaju potvrda za *koča* ima mnogo manje nego za *koća*, pa nam je to jedan od najmjerodavnijih kriterija, da se odlučimo za KOČA. Riječ se i fonetski, i morfološki, i akcenatski uklapa u naš jezični sistem (ispor. *kůća*), pa nema nikakve zapreke, da je primimo u tom obliku. No ni u kom slučaju ne možemo upotrebljavati sad oblike sa *ć* (*koća*), sad oblike sa *č* (*koča*). Imajući u vidu raširenost i opravdanost oblika *koča*, tim se terminom služe i u Jadranskom institutu. Prema *koća* treba pisati i izvedenice: *kočar*, *kočarski*, *kočarenje*, *kočariti*.

TRAWL. Riječ je engleska. Pripada među naše najnovije ribarske termine, a označuje povlačnu mrežu (*koću*) posebnog, engleskog tipa. Među našim ribarskim stručnjacima čuo sam ove oblike te riječi: *trawl*, *traval* i *travl*, a u pluralnom obliku *travli* zabilježena je na pr. u članku »Ribolov povlačnim mrežama« (Pomorstvo II, 4, 20). Za razliku od riječi *koća*, koju su primili neposredno ribari, engleska riječ *trawl* unesena je drugim putem, uglavnom preko stručne ribarske literature i preko ličnog dodira naših ribarskih stručnjaka s engleskim ribarskim stručnjacima. Zato se i nije kod nas ustalio nijedan određen oblik te riječi, nego se još uvijek imitira ili engleski izgovor ili englesko pisanje. Kako se mreža, koja se na engleskom zove *trawl*, sve više i kod nas uvodi, samo se od sebe nameće, da utvrdimo naš oblik te riječi. Taj ne će moći biti ni *trawl*, ni *traval*, ni *travl*. Svi se ti oblici svršavaju na suglasnik *l*, koji bi po pravilu morao u našem jeziku prijeći u *o*. Kad bismo izveli tu promjenu, dobili bismo oblike *trauo*, *travao* i *travo*. S obzirom na to, da većina našeg primorskog stanovništva ne mijenja završni suglasnik *l* u *o* (nego ga eventualno odbacuje), oblici s *o* osjećali bi se kao knjiški, i ribari ih ne bi prihvatili, nego bi govorili *traval* ili sl., kao što govore i *ćifal*, *kabal*, *sigal* i dr. Tako bismo u govornoj praksi imali jedno stanje (*traval*), a u stručnoj literaturi drugo (*travao*). Budući da se radi o terminu, koji tek ulazi i još nije definitivno primljen od ribara, još uvijek možemo izabrati oblik, koji bi mogli prihvatiti i svi ribari, i ribarski stručnjaci, i stručna literatura, a da je dakako napravljen tako, da ide u leksički sistem našega jezika. Kakav dakle treba da bude taj oblik? Razmotrimo li naše nazive za druge mreže, opazit ćemo, da su oni većinom žen. gram. roda, kao na pr. *potegača*, *plivarica*, *popunica*, *vjuga*, *šabaka*, pa i *koća*, koja je srodna engleskom *trawlu*. Svi su ti nazivi apozicije (atributne imenice) imenici mreža, koja je gramatički žen. roda. Zato će biti najbolje, da se i engleski naziv *trawl* prilagodi prema tim našim nazivima za mreže (bez obzira na njihovo porijeklo), pa bismo mogli uzeti oblik TRAVLA. Taj je oblik zabilježio i prof. Josip Hamm (Slovo I, 81, Zagreb 1952). Stvar je samo u tome, da se taj oblik pojavi u stručnoj literaturi i ribarskoj statistici, pa će ga ubrzo prihvatiti i ribari praktičari.

PRELOV. Taj se termin čuje često među ribarskim stručnjacima. Čuo sam ga u Zavodu za statistiku i evidenciju NRH u odjeljenju ribarske statistike. Za nj se je interesirao i zakonodavac pri izradi zakona o morskom ribarstvu. Na taj sam termin više puta naišao pri pregledu i jezičnoj korekturi izdanja o ribarskoj problematici. Donosi ga i *Morsko ribarstvo* (vidi na pr. br. 9—10, 1954): *Svaki kilogram ulova preko toga značio bi prelov* (str. 111.). Taj termin nije nastao među ribarima, iz potrebe ribarske prakse, nego je nastao zbog potrebe stručne literature i administracije, ali tako, da po svojoj tvorbi nije načinjen na način, kako se tvore imenice

u našem jeziku. Sastavljen je od prijedloga *pre* i imenice *lov*. Prijedlog *pre* veže se u našem jeziku obično uz glagole i s njima tvori glagolske složenice, a značenje mu je *preko* (mjesno), ali može da ima i značenje *preko mjere*.³ Od glagola tako načinjenih nije običaj da se prave korjenite glagolske imenice. Tako na pr. od *prejesti* nema *prejed*. Od *pretovariti*, koje znači i *s jednog mjesta na drugo tovariti* i *preko mjere tovariti*, ima imenica *pretovar* samo za značenje *s jednog mjesta na drugo*. Prema tome i od glagola *preloviti* (koji također ne govore ribari) bila bi neobična glagolska imenica *prelov*. Čini se, da ni u Akademijinu rječniku nema sigurno potvrda iz naroda za sličnu tvorbu imenica osim možda potvrde *prijerod*, koja se prema Brajkoviću, govori u Perastu. No kao što je *prijerod*, tako bi moralo biti i *prijelov*, kad bismo tu riječ prihvatili. Ali i jedan i drugi oblik, i *prelov* i *prijelov*, našem su ribaru tuđi i nerazumljivi, pa će biti najbolje, da se mjesto njih govori i piše *prekomjeran*, *pretjeran*, *neracionalan lov*, jer se to upravo i želi kazati terminom *prelov*. Ne treba pod svaku cijenu težiti, da se svaki termin tvori samo od jedne riječi. Mi imamo i drugih sastavljenih termina, čak i mnogo važnijih, kao na pr. *sila teža*, *klipni motori* i druge. Neka dakle bude i *prekomjeran lov*.

ULOV. Dok je *prelov* (*prijelov*) još dosta rijedak termin u stručnoj ribarskoj literaturi, *ulov* ju je već svu preplavio. Donosim i opet nekoliko potvrda iz *Morskog ribarstva*, god. IV., br. 9—10, 1954.: *Prije rata se ulov dijelio tako, da je na plavu ribu otpalo cca 2/3, a na pridnenu 1/3* (str. 105.); *Ovo povećavanje ulova kroz godinu zahvaljuje se dubinskom kočarenju* (str. 108.); *Svaki kilogram ulova preko tog značio bi rušenje ravnoteže između godišnjeg prirasta i godišnjeg ulova* (str. 111.) i t. d. *Ulov* je riječ napravljena u novije vrijeme. Nema je ni u jednom našem rječniku, a ni u građi Akademijina rječnika, a i nije je potvrdio ni jedan sakupljač ribarske terminologije na terenu. Prema pristupačnoj literaturi najstariju potvrdu za tu riječ našao sam u *Zborniku za narodni život i običaje*, br. 10, na str. 265. od 1905. god. Upotrebio ju je F. Ivanišević opisujući neke ribarske običaje iz Poljica u Dalmaciji. Ali ni iz toga se primjera ne vidi, da je to ribarska riječ, pa ju je mogao napraviti i sam autor ili ju je čuo od ljudi, koji nisu morali biti ribari praktičari. Kasnije je nekoliko puta nalazimo u stručnoj literaturi, naročito prijevodnoj, a u posljednje vrijeme čak i pretjerano mnogo, ali, kao što je istaknuto, nigdje u potvrdama sa terena, od ribara. Prema tome *ulov* nije narodna riječ, iako je za razliku od *prelov*, dobro načinjena, isporodi: *ugled*, *ures*, *ulaz* i druge. Narod (ribari) za tu riječ ima svoj termin *lovina*, koja je obilato potvrđena. Nema opravdanja, da se istiskuje taj dobar narodni termin radi jednog sinonimnog neologizma, koji je narodu nepoznat.

³ Isporedi Dr. T. Maretić, *Gramatika*, str. 354., Zagreb 1931.

PRIDNEN (PRIDNENA RIBA). I taj se termin dosta često čuje među ribarskim stručnjacima. Njime se služe i u ribarskoj statistici. S njime sam se više puta susreo i pri pregledu i jezičnoj korekturi izdanja o ribarstvu, gdje sam ga svaki put zamijenio kojim prikladnijim terminom. Termin *pridnen* donosi i *Morsko ribarstvo*. Primjere sam i ovdje uzeo iz broja 9—10 od 1954. god.: *Prije rata se ulov dijelio tako, da je na plavu ribu otpadalo cca $\frac{2}{3}$, a na pridnenu $\frac{1}{3}$* (str. 105.); *Poznata je činjenica, da su naše vode znatno bogatije pridnenom ribom* (str. 109.); *Bogatstvo pridnenom ribom* (str. 111.). Kao što je i razumljivo, *pridnen* se ne nalazi ni u jednom našem rječniku, a nema ga ni među potvrđama s terena. Načinjen je za potrebe stručne literature i ribarske statistike, ali nije dobro načinjen, i jedva da bi koji ribar znao, što taj termin treba da znači. Kad bismo i pravili pridjev od *dno*, on ne bi mogao glasiti *dnen*, nego prije *danski* s osnovom *dan-*, koja je i u deminutivnoj izvedenici *dance*. Prema tome bi se i riba, koja živi *pri dnu* ili *na dnu*, morala zvati *pridanska* ili *nadanska*. Međutim takva tvorba nije uobičajena, a osim toga termini *pridanski* i *nadanski* mogli bi se povezivati s *danom*, što bi smetalo jasnoći, pa se ni ti termini ne preporučuju.

Kako dakle treba nazivati tu ribu?

Koliko se zna iz prakse i iz stručne literature, *pridnena riba* uglavnom se poistovećuje s *ribom neselicom*. (*Riba se dijeli na ribu selicu i pridnenu*. Tako je stajalo u jednoj još neobjavljenoj radnji.) Nema dakle razloga, da se ne služimo tim terminom, pogotovu kad kao opreku imamo *ribu selicu*. No poznato mi je, da neki ribarski stručnjaci, koji ne prihvaćaju ni takvo grupiranje ribe, pokazuju otpor i prema tom terminu, jer da nije dovoljno karakterističan za tu grupu ribe. Možda bi zato bilo dobro za tu grupu ribe upotrebljavati naziv *riba stanarica*, kao što je u zoologiji ptica. U tom su terminu sadržani pojmovi i *riba, koja se ne seli*, t. j. *ne putuje*, i *riba, koja živi uz obalu*. Taj je termin određeniji i točniji od termina *pridnen*, jer se u *pridnenu ribu* ubrajaju i neke vrste riba (*bukva, zubatac i dr.*), za koje se ne može reći da žive isključivo *pri (na) dnu*. To je samo jedan prijedlog za rješenje problema, koji će se definitivno moći riješiti tek zajedničkim dogovorom jezičnih i ribarskih stručnjaka. U svakom slučaju *pridnen* je loše napravljena riječ, pa je treba odbaciti.

TUNA. Različito se piše i riba, koja se latinski zove *thynnus* ili *tunus*, tal. *tonno*, od grčkoga *thynós*. Postoje ovi nazivi: *tun, tuna, tunj, tunja*. Koji je od tih naziva za nas najprikladniji? Promotrimo nazive u rječnicima, literaturi i na terenu!

Od starijih rječnika potvrde donose Vitezovićev rukopisni rječnik, i to *oblike tun i tunja*, i Belostenčev *tuna i tunja*. Od novijih poznatijih rječnika nalazimo potvrde u Parčićevu *tuna*, u Ristić-Kangrginu *tunj* (a za *tùn* i *tùna*

upućuje se na *tūnj*), u Bakotićevu *tunj* (a za oblik *tuna* upućuje se na *tunj*), u Deanovićevu *tunj*, *tun*, *tuna* i u Benešićevu *tūn*, *tūna* (a za *tūnj* se upućuje na *tūna*), Vukov i Broz-Ivekovićev rječnik ne donose potvrde. U građi za Akademijin rječnik ima potvrda za *tun*, *tuna*, *tunj* i *tunja*, od kojih su najbrojnije za *tun* i *tuna*. I naš dosada najsystematskiji pregled jadranskih riba, Šoljanova knjiga *Ribe Jadrana* (Zagreb 1948, str. 148.) donosi nazive *tunj*, *tuna* i *tun*. Svi se ti nazivi javljaju i u *Morskom ribarstvu*. U našim važnijim školskim udžbenicima zoologije imamo ovakve nazive: *tunj* (Dr. K. Babić i dr. N. Fink, *Životinjstvo*, str. 163., Zagreb 1926), *tuna* (Dr. N. Fink i M. Kaman, *Zoologija*, str. 172., Zagreb 1947) i opet *tuna* (Isti, *Zoologija*, str. 96., Zagreb 1954). Uzmemo li, da su udžbenici knjige, koje mogu najviše proširiti ovaj ili onaj oblik, onda je tendencija, da se primi oblik TUNA. Za taj oblik ima dovoljno potvrda i u ranijoj literaturi i u rječnicima, a i među potvrdama prispjelim sa terena najviše ih je u tom obliku. Da je taj oblik sasvim običan, dokazuje i naziv RZ »Tuna« u Bakarcu. Promotrimo li te nazive i s gledišta njihove opravdanosti, utvrdit ćemo ovo stanje. Prema lat.-tal., odnosno grčkom izvoru imali bismo *tun*, jer je i u tim jezicima naziv te ribe muškoga roda. Za oblik *tunj* (sa *nj*), koji je također muškoga roda, nema prava razloga, pogotovu kad se kaže: *tunolov*, *tunolovac*, *tunolovna mreža*, *tunara*, *tunina*, *tunovina*, a ne *tunjolov* i dr. (*Tunjevina* je nastalo drugačijom analogijom.) Kao i *tunj* otpada i oblik *tunja*. (Drugo je *tūnja* = povraz.) Ipak oblik *tun* nije prevagnuo u stručnoj literaturi, pa ni u ribarskoj praksi, nego je prevladao oblik *tuna*. Bit će tome razlog to, što se većina naših, i to ekonomski najvažnijih riba, među koje ide i *tuna*, govori u ženskom gramatičkom rodu, pa se je vjerojatno za njima povelala i *tuna*. (Ispor.: *palamida*, *lokarda*, *skuša*, *srdela*, *gira* i dr.) Taj je oblik dobar i zato, što izvedenice *tunolov*, *tunolovac*, *tunina* i druge mogu biti jednako napravljene od tog oblika, kao i od oblika *tun*. Kad je dakle oblik *tuna* ušao u stručnu literaturu, kad se tako najviše govori na terenu, a unijet je i u udžbenike, i kad za taj oblik ima opravdanja i s lingvističkog gledišta, najbolje je, da se taj oblik uzme za naš termin, kao što ga je već, s obzirom na sve iznijete okolnosti, uzeo i Jadranski institut u Zagrebu.

Problem ribarske terminologije sastoji se u tome, da se izaberu najprikladniji termini između onih, koji već postoje među našim ribarima, a za termine u nastajanju da se pronađu takva rješenja, koja će zadovoljiti i ribare, i ribarske stručnjake, i filologe. U ribarskoj se terminologiji radi zapravo samo o praktičnosti naziva i njegovoj jezičnoj pravilnosti. Tako će se zajedničkim nastojanjem ribarskih i jezičnih stručnjaka ribarska terminologija lakše ujednačiti nego neke druge terminologije.

Treba se samo prihvatiti posla!

BRIGA EDHEMA MULABDIĆA O JEZIKU

Alija Selmanović

Književnik Edhem Mulabdić je među prvima u hrvatskoj književnosti prikazivao Bosnu, posebno njen muslimanski dio, odnosno život njezinih muslimana na kraju prošloga i u početku ovoga stoljeća. Kronološki prije Mulabdića od bosanskohercegovačkih književnika jedino je Osman Nuri Hadžić u zajednici s Ivanom Miličevićem, a pod zajedničkim imenom Osman-Azis, objavio nešto ne baš kvalitetne proze, a i to je bilo svega dvije, tri godine prije.

Rođen 1862. godine u Maglaju, Mulabdić se školovao za turske vlasti u svom rodnom mjestu, pa se u njegovoj frazi često mogu naći tragovi turske rečenične konstrukcije (glagol na kraju rečenice), osobito u prvim njegovim književnim pokušajima. Prema kraju života Mulabdić je sve više poklanjao važnosti jeziku, pa je napisao i nekoliko članaka o tome. Jedan od njih, »Muzika govora«, objavljen je u petom godištu kalendara »Narodna uzdanica« (za godinu 1937.), a jedan, »Nakarade u jeziku«, u istoj ediciji za godinu 1939. No i pored ovih članaka Mulabdić je u plodnoj uredničkoj djelatnosti napisao nekoliko prikaza književnih djela, gdje se je uvijek osvrtao i na jezik piščev, ako je to bilo potrebno. Ponekad je to bilo i u zajedljivoj formi. Kad je Munir Šahinović Ekremov pokrenuo sedmičnik »Muslimansku svijest«, počeo je on postupno uvoditi korijensko pisanje, pa bi katkada iz neznanja prešao i mjeru u tome. Napisao je u nekom članku oblik »jastno«, pa je to dalo povoda Mulabdiću, da napiše čitav stupac u »Novom beharu«, završivši riječima: »Mogao bi pisac otići na vrelo Bostne, pa zapjevati Jastna-glastna, ali to bi bilo žalostno od njegov.«

Odmah u početku članka »Muzika govora« piše Mulabdić:

Kad kondukter na semizovačkoj stanici vikne Semízovac, mjesto pravilnog Sēmizovac, ja odmah vidim, da je taj čovjek stranac, jer ne izgovara pravilno tu riječ, ne naglašava je, kako treba.

I ja sam u jednoj prilici bio stranac u svojoj rođenoj zemlji. U selu Čevljanovićima (srez sarajevski), koje sam ime prvi put čuo iz usta službenih ljudi i — naravno — krivo, razgovarajući jednom sa seljakom u tom selu, pitam ga, po čemu li se ovo selo zove Čevljánovići, a čovjek dočeka kao iz puške:

— Ono dolje, gdje su gospoda i rudari (gdje se ruda vadi), ono su Čevljánovići, a ovo naše selo ovdje, gdje mi živimo, ovo su Čevljanovići.

Ja se malo zastidjeh, ali i naučih nešto.

Navodeći dalje primjere kriva naglašavanja, koje Mulabdić pripisuje strancima, u nekoliko duhovitih anegdota iznosi, koliko nastaje nesporazumaka zbog rdava naglašavanja riječi.